

CATALONIA

«PARIS». D'ÉMILE ZOLA.
PER ALEXANDRE CORTADA

DESPRÉS d'un període d'uns deu anys, durant els quals la gloria den Zola i l'èxit de la seva obra semblava que anaven a desaparèixer davant d'unes tendències idealistes enemigues del seu naturalisme, avui tornen a néixer noves corrents de simpatia i d'entusiasme—sobre tot entre ls elements més joves—envers l'art del poderós i genial novel·lista. Deixant a part tots aquells esperits prou independents que, sobrepujant-se per damunt de modes passatgeres, han continuat admirant l'obra masclé i innovadora den Zola, una nova escola; cada dia més triomfant en el sentiment de la joventut francesa, el naturisme, ve ara a continuar, renovant-la, aquella obra que s'volia fer passar com agotada i estèril pera engendrar res de nou.

La causa del momentani decaïment den Zola va ésser principalment la falta d'una comprensió fonda de la veritable transcendència de la seva obra. Al començament, els primers deixebles i crítics no més agafaven d'aquesta la part exterior de detalls i de procediments, considerant-la com lo primordial. D'aquí n va néixer un realisme materialista superficial, sense cap transcendència, purament de forma, i que s reduïa a ser quasi sempre una senzilla còpia de lo més baix i repugnant de la naturalesa. En quant a la crítica corrent de tots aquests últims temps, no podia ni pot comprendre res de la profunditat transcendental d'una obra tant grandiosa, que rebassa ls límits de la nostra època i de les nostres aspiracions. Són gent envellida, reaccionària, que analisen l'art i la literatura com a cosa de *métier*, carregats de prejudicis, que no més miren les obres per les exterioritats, i són incapaços d'aixecar el llur esperit a

les grans concepcions i als grans problemes que preocupen vitalment a la societat, i sense lo qual és impossible comprendre ni *estimar* el gran art d'avui.

Pel cantó contrari, afortunadament pera n Zola, el novo-idealisme que l volia enderrocar no ha tingut cap arrel seriosa i fonda, i, després de bastant soroll, s'ha esfumat com una moda efímera i passatgera. Formada la nova escola am restos del romanticisme, no va heretar d'aquest sinó precisament lo que eren els seus errors, la propensió a exagerar les passions i a cultivar-les, el seu desequilibri de sentiments, la tendència a buscar l'emoció sensual del vers i de les paraules, l'abús de simbolisacions abstractes fóra de tot apoi en la realitat, i, per sobre de tot, el seu individualisme sense fre. De cap de les maneres el nou renaixement espiritualista ha representat la veritable tendència a l'idealisme científic i metafísic que va néixer am Descartes i amb aspectes diversos s'ha oposat durant els últims segles al naturalisme en totes les seves manifestacions, el de Bacon, el dels sensualistes del segle passat i el dels positivistes i materialistes d'aquest. Així és que l novo-idealisme no ha produït cap moviment transcendental, ni ha fet avançar per res el veritable espiritualisme monista, an el qual el mateix Zola, com veurem després, tendeix per l'evolució lògica del seu sistema portat a l'últim extrem. Lo únic, doncs, a que ns ha portat la nova i efímera escola és a un decadentisme estrambòtic d'uns quants *parvenus*, a un simbolisme de paraules i a un misticisme egoista, sense cap altruisme social, humà, ni tant solament religiós.

En Zola, mentres pesava sobre d'ell aquest petit i passatger eclipse, anava treballant impertorbablement, apilotant obra sobre obra,

BARCELONA, 10 ABRIL 1898

aixamplant sense salts el seu criteri, abarçant am pas segur tots els problemes i arrodonint el seu pensament. De manera que a l'últim, quan tot lo que han produït els seus enemics s'ha desplomat per terra, ell ha quedat dret i engrandit i encara més fortificat pera les noves lluites del pervindre. Les generacions més modernes que pugen, desproveïdes dels molts prejudicis de les anteriors, i veient ja més completa i de més lluny l'obra de Zola, n'han comprès millor l'immensa transcendència, la profunditat insondable i la completa plenitud.

I, efectivament, quina diferencia, no de tendència i de sistema, que sempre han sigut els mateixos, sinó d'estat d'esperit i d'emoció, se descobreix entre les seves primeres obres i les més últimes! Si comparem aquelles amb aquestes, veurem que en les primeres, am tot i l'entusiasme de joventut am que estan fetes, se sent com una frisança de por de lo desconegut; un pessimisme aclaparador les domina; la fatalitat de les forces inconscients de la natura s'hi imposa cega i ineludible; confoses i espesses tenebres de sofriment i de dolor cobreixen de per totes bandes el vel d'aquelles obres. Però després, a poc a poc, l'espai s'omple de llum, tot s'aclareix, tot se dignifica, tot condueix al desenrotllament del progrés i de la vida, per tot arreu neixen fonts de renovació, i els problemes més obscurs se presenten clars i realitzables. Lo inconscient i lo desconegut s'allunya i la Veritat se descobreix, oferint-se amb el seu nu virginal. L'afirmació prima sobre totes les coses, i lo que abans era l'terror i el dubte ara és la bondat, la virtut i la justícia. Zola no codifica encara l'afirmació futura, el credo de demà, però n'preveu la factivitat com una cosa natural.

Tot aquest gran sentit afirmatiu, comprès per les noves generacions que pugen, més que pels seus contemporanis, és lo que l'ha fet triomfar de nou i més amplament a pesar de tots els contratemps i de totes les oposicions. Ell ha estat un dels primers que ha previst que la Ciència havia d'esser la guia, i que únicament amb ella s'trobarien els prin-

cipis regeneradors. Aquest fonament científic ha donat també una tal fermesa de construcció a les obres de Zola que les fa veritables castells inderrocables aixecant-se altívols i profundament arrelats com si fossin nascuts de les mateixes entranyes de la terra.

Però lo que més dona a Zola la seva força i la seva solidesa és l'estar fóra de quasi tot el sentit intel·lectual dels últims temps entregat a un subjectivisme que no més ens presenta estats d'ànima malaltíços o bé febrositats d'orgull individualista. La majoria d'artistes i pensadors no més se preocupen de refinaments d'anàlisis interns, de les llurs sensacions més o menys mesquines i de les llurs ambicions desmesurades, i que acaben en un dilettantisme refinat i pessimista, o en un optimisme desmesurat, cruel i sense traves.

Cert misticisme exagerat de l'Edat Mitjana ns havia apartat ja de la natura, de la vida i del món exterior; de totes maneres, conservava extern a nosaltres un esperit ideal i superior; però després va venir la filosofia idealista individualista, que, separant-nos de lo que no és el nostre jo pensant, ens va dur an aquell subjectivisme. Contra ls mistics va neixer el culte a la naturalesa del Renaixement; ara, en contra dels decadents i pessimistes, ha aparegut el positivisme, i més endavant el naturalisme de Zola. El culte que aquest té per la natura, per l'humanitat i per la vida, li ha portat l'equilibri entre l seu jo i el món exterior. En el seu art per xò se sent també l'harmonia que ell ha obtingut amb el món objectiu i am tota l'humanitat, an els que amb el seu temperament epic ens presenta en massa i en els llurs grans aspectes i en les llurs lluites gegantines.

Posat en una situació tant solida, arriba en les seves últimes obres fins a desposseir-se de l'excessiu materialisme brutal d'algunes de les primeres; i, endevinant el fons metafísic de la natura, ha subtilitzat els seus ideals, formant un panteisme prop-parent de l'idealisme científic am que semblen preparar-se les doctrines de demà.

En les seves últimes obres, i en les *Trois*

Villes principalment, ja no més considera ls grans problemes de moral social o religiosa. Efectivament, aquesta trilogia ve a esser la resolució sintetica de tots els més alts problemes que en els *Rougon Macquart* apareixien sense solució i que s mostren ara am tota la llur extensió i amplitud, predominant per sobre de cap altre interès de forma i d'art pur.

Els dos problemes més importants que s troben actualment en la vida practica i viscuda, que és la que estudia sempre n Zola, són el religiós i el social. Aquestes són verament les dues grans lluites d'avui. Per xò en Zola, que no s'entreté en refinaments sofisticats, s'hi ha llençat amb el seu temperament d'artista epic. En Zola ha comprès aquesta lluita am la vista dels mals immensos que aclaparen als homes, que en els *Rougon Macquart* ne constitueixen el fondo tragic, i que són la miseria, les malalties i el dubte, produint com efectes l'ansia d'infinit i d'absolut o bé la revolta i la destrucció. En *Lourdes* veiem l'humanitat sofrent cercant am deliri l remei dels seus mals i esperant trobar-lo en la fe. Pierre Froment, l'espectador de tota la trilogia, no resta satisfet i no creu trobar la salvació dels nostres mals davant d'aquella forma de religiositat primitiva, bona no més que pera l'humanitat en les seves primeres etapes. Després, a Roma, Froment se desillusiona davant de la caritat i la fraternitat ofegada per la rigidesa del dogma, an el que l'instint dominador propi de tot lo romà, en comptes de deslligar, encadena encara més, per por de perdre la seva poixança a l'afluixar l'unitat rigida de creencies i d'organissació.

Allavors se fa palpable la contradicció de les dues capitals que per en Zola representen les dues grans tendencies de l'esperit modern: Roma, la ciutat que per atavisme o per constitució geografica, i per sobre de tots els regims, és cesarista, dominadora i dogmatica; París, al revés, que en mig de les seves lleugereses i dels seus vicis tal vegada massa tranquilament mostrats, és la vila de renovació i de llibertat, oberta sem-

pre a tot ideal nou i prompte a sortir en defensa de la veritat i de la raó. París ha sigut sempre la patria dels altruismes i l'iniciadora o propulsora de tota evolució humana.

L'ultima obra de la trilogia en que s desenrotlla en sintesi l'esperit de la gran capital París, és una obra principalment d'idees més que de descripció. Tal vegada hi ha pocs moments ont arribi a les escenes tragiques del *Germinal*, a les descripcions de *La Terre* i a la pintura de grans masses de *La Débâcle*; però, en cambi, és l'obra més simbolica, aquella en que ell presenta més clar i més amplament els seus ideals. Cap més de les seves noveles té un sentit filosofic tant fondo, ni un modo d'exposició tant natural, ni sobre tot un conjunt d'aspiracions tant nobles i grans.

Aixís com Roma era l nucleu de totes les velles creencies i de tots els aturaments, París és on se prepara l'incubació de l'ideal per les noves societats, encara que lluitant en mig de desgavells i vicis considerables. Les passions i les concupiscencies més desenfrenades sembla que tinguin d'ofegar tot moviment d'avenç en aquesta ciutat; els odis socials més cegos voldrien impedir-hi, com per tot arreu, cap mena de renovació. Aquest estat de París és el que estudia en Zola en la seva nova obra. Els escandols financers que tot ho emmetzinen estan a punt d'enfonzar la Republica, i la guerra despietada de classes fan dubtar de les proximes evolucions socials. L'hipocresia i l'avaricia dels de dalt, repartint-se l poder i no volent cedir en res, i la desesperació i el fanatisme dels de baix, no més creient en la venjança, posen en veritable perill la llibertat. Si an això hi afegim que en el cantó dels sistemes progressius hi ha l desordre i la divisió, s'aixeca davant nostre l dubte del triomf final. Veus-aquí un moment solemniat de l'humanitat i digne d'un geni com el den Zola.

La lluita d'ideals en la societat moderna la sintetisa en Zola en les dugues families, la del baró de Duvillard i la de Guillaume i Pierre Froment, voltades cada una d'elles respectivament pels dos mons que avui estan

en guerra. En la primera s'agrupen els elements que s'resisteixen a avançar, aquells que volen la conservació del poder i dels privilegis, encara que aquests siguin per ells el germe de totes les depravacions i de la ruïna i l'aniquilament per demà, i encara que per conservar-los hagin de falsificar tots els ideals, per nobles que siguin.

La família Duvillard sintetisa l'alta burgesia enriquida, ennoblida i enlairada per sobre la misèria general, que no vol cedir gens del predomini que l' diner li ha donat, sinó que treballa per fortificar-se més i més en els llocs adquirits, i a punt de despendre's de tots els principis de llibertat gràcies als quals ha obtingut la seva poixança actual. Ja no n'hi ha prou de la fusió de la banca cristiana amb la jueva, representades per Henri Duvillard i la seva dona, Eve Steinberger: volen com a complement del llur poder l'aliança amb la vella noblesa, que representa les antigues tradicions. El dia que s realisa el matrimoni de Gérard de Quinsac amb Camille, filla dels barons de Duvillard, és el moment solemni en que s mostra esplendorosa la completa fusió de tots els elements de la resistència. Presideix l'acte i beneeix l'enllaç, am gran afabilitat i am signes d'intel·ligència, monsenyor Martha, bisbe, representant de l'alt clero que segueix la política de Lleó XIII, d'aliança amb totes les altes potències constituïdes. Res d'aspiracions noves: el problema és l'unió dels que ara positivament tenen el poder, siguin monàrquics, republicans o altres. D'això sen diu l'*esperit nou*. Aquell dia del casament se troben, doncs, tots els que representen aquest nou esperit: ministres, banquers, jueus, noblesa, exercit, gran periodisme; en fi, tots els *pilans de la societat*, com els diu l'Ibsen.

Entorn dels Froment hi ha tots els elements que per sentiment, per necessitat o per la llur gran elevació de mires cerquen la transformació de la nostra transitoria societat actual. Entre ells s'hi troben desde ls més moderats i conscients fins als més exagerats i impulsius. Totes les idees noves tenen en aquest agrupament representació: les de l'an-

tiga republica romantica, les del socialisme de Saint-Simon i de Fourier, les individualistes de Proudhon, el positivisme orgànic de Comte, el collectivisme modern, i ja més enllà l comunisme llibertari, i fins en el fondo com una vaga visió terrorífica del nihilisme amb els llurs brutals procediments. La mateixa ciència oficial, quan és veritable i gran, i el baix clero, que ha conservat els principis de caritat i de fraternitat evangèliques, intervenen també amb els de la nova societat.

Entremig d'aquestes dues grans tendències fructifica un món de *declassés*, de miserables, de fanàtics i de depravats per tots els vicis i baixeses socials. Els uns, produïts pels desordres dels rics, com la Silviane, la gran *cocotte*; altres, pels neurosismes literaris i artístics, com la princesa de Harth i Hyacinthe, l'esteta i neo-mistic, fill dels Duvillard; altres, per la misèria, com l'anarquista Salvat; altres, pel desig de banyar-se les altes classes en un bany de baixeses, com el cantor popular Legras; en fi, tot un veritable abim de descomposició on s'han d'enfonzar tots els sosteniments de la societat actual.

Els personatges que veritablement sintetitzen el gran pensament de *Paris* són els dos germans Froment. Pierre, que va heretar del seu pare l front alt, la torre inexpugnable de la raó i la barba fina i delicada de renunciament, de fe i de sacrifici de la seva mare, és el destinat a fer la fusió dels dos principis que s disputen l'avenir. Els sistemes racionalistes, els ha conegut en mig de la societat dels homes revolucionaris en que viu el seu germà, i la fe, a Lourdes i a Roma. Cap dels dos sistemes l'acaba de satisfer, i cau en el no-res i en la desesperació. Allavors la natura comença la seva curació. Maria, la dona i la mare eternes, el tornen a la vida, i després el Treball i l'Esforç el posen en el camí de la seva regeneració.

Guillaume, educat en les doctrines més noves i lliures, és com l'ànima, la comprensió de tots els sistemes socials que intenten reformar la societat. La constitució de la seva família, amb el respecte i amor mutual per base, tot lo que l volta està impregnat de

lo més perfecte de les idees noves. Al cedir la seva promesa, Maria, a Pierre, arrencant-se l'última esperança de posseir la joventut i la vida, arriba an el comble de la seva elevació moral. No obstant, cert fondo de puritanisme en els seus principis i en el seu modo de concebir la vida i l'organització social futura, heretats potser dels seus antecessors protestants, el van a desviar i estan a punt de portar-lo a l'aniquilació de tots els grans ideals que ell creu que han de guarir els mals presents.

Pera fer triomfar la Veritat i la Justícia ha descobert una nova substància explosiva d'una potencia extraordinària que farà amo del món an el que la posseeixi. Al principi Guillaume en vol fer entrega a l'exercit francès perquè, essent la França la nació que representa aquells ideals de Veritat i de Justícia, els faci triomfar en les demés nacions. Quan veu més endavant que tots els organismes que dirigeixen la seva patria estan plens de vicis, tem que qualsevol dictador se n'apoderi per la tirania, i resol emprar-lo per les lluites socials. Després de l'execució den Salvat, l'illuminat fanàtic perdut per les miseries i desequilibris socials, creu que l'ha de venjar de totes les potencies coaligades que l'sacrifiquen per la conservació de l'ordre social establert. Allavors intenta realitzar l'acte terrible que ha d'aterroitzar París. En els soterranis del Sacré-Cœur, on s'ha de verificar l'immensa hecatombe, mentres a dalt deu mil peregrins celebren un jubileu, té lloc una de les escenes més grans den Zola, per no dir la més gran. Pierre Froment, que ha obtingut ja la seva curació, a l'entrar altra vegada a la vida, —curació que deu al sacrifici del seu germà Guillaume,— al veure l'fanatisme venjatiu d'aquest, se sacrifica ell mateix pera salvar-lo de la seva aberració i del seu deliri. Guillaume, que vol portar a cap el seu intent de totes les maneres, davant de les supliques i de la resolució energica de Pierre de no deixar-li fer, furiós, cego i fóra de sí, llença sobre d'aquest una pedra pera matar-lo. De moment, al creure-l ferit, se li imagina tot

el món de sang que anava a escampar i la resurrecció de totes les lluites despietades dels homes desde Cain i Abel, i abandona la seva idea, abraçant-se amb en Pierre, acceptant el principi d'amor i de fraternitat que aquest porta a la família Froment.

La substància explosiva que havia de servir pera la destrucció la converteix Guillaume en força motriu que contribuirà al progrés i que empleada en tracció pels automobils acostarà ls pobles els uns als altres, fent créixer encara més els llaços d'amor i d'amistat. Quin efecte més hermós fa aquest cambi quan, per contraposició, Mathis, ja un mig intel·lectual, l'amic den Salvat, també pera venjar-lo, fa l seu acte inútil i crudel! Sense necessitat de declamacions i amb aquest senzill contrast, fa en Zola la condemna més gran i més elevada d'aquells barbres procediments.

Al final de l'obra, tota la família Froment se torna a trobar a dalt de Montmartre, a casa den Guillaume, veient ja tranquil·lament el triomf futur. Tots ells han trobat el camí segur de les llurs creencies i de la llur activitat. Guillaume ha convertit el treball de la seva vida en element de progrés i de pau; Pierre ha establert l'harmonia en els seus dos oposats temperaments de fe i de raó; Maria és mare d'un infant que recullirà els fruits del treball actual; els tres fills de Guillaume han dirigit perfectament la llur vida cap al Treball i cap a l'Esforç. Voltada aquesta família de tots els homes d'idees noves, preveuen, al contemplar París inundat de sol i cobert de pols d'or, l'adveniment de la nova justícia, que, segons la realitza l'escultor Jahan, ha de tenir les mans obertes per tot-hom. Com el sol que allavors contemplen, donarà la seva llum i la seva calor indistintament per igual a unes bandes i altres de París. Aquest instint harmònic de la vida i de la justícia fa an en Zola ben francès; en contraposició, les seves doctrines, am les doctrines desequilibrades, encara que grandioses i intenses, dels demés genis, com Ibsen, Nietzsche, Tolstoi, etc., que, com els pobles de que són fills, estan faltats

de la ponderació de raça del poble francès.

En aquesta última obra de Zola, *Paris*, lo principal és el simbolisme profund, encara que senzill en aparença, de que tota ella està impregnada, inclòs en els més petits detalls. Això no té res d'estrany, perquè quan se comprèn bé l veritable sentit íntim de la natura i de les seves lleis, se veu que l símbol i la realitat se confonen sempre. Tot acte, tot fet, és una síntesi que ns fa pressentir la vida completa de la natura. El desordre és no més que en els coneixements dels homes; però en la realitat, i per lo tant en l'intel·ligència dels que l'arriben a comprendre, tot és ordre, harmonia i previsió.

Cada vegada que n Zola publica una nova obra li diuen que ha canviat d'idees. Primerament el volien fer passar per oportunista, després per socialista, després per neomistic, i ara volen que s'hagi tornat anarquista. Això indica lo poc que se'l comprèn i la lleugeresa amb que se'l judica. En Zola és ara tant anarquista com abans era oportunista i tot lo demás. Ell no creu en cap sistema demarcat i fet a priori: ell no més creu, com tots els esperits superiors i intel·lectuals, en la Ciència i en la Vida com les dues úniques forces que amb el llur impuls ens poden portar a la Justícia i a la Felicitat. L'humanitat evoluciona sempre per aquestes dues coses: sota de tots els canvis de governs, de formes socials i de civilitzacions, no hi ha més que avenços científics, desitjos de comprendre i modificacions de les necessitats del viure. Guillaume i Bertheroy, en dues diferents circumstàncies, expressen aquesta idea de Zola. Per sobre de tots els governs i de les seves injustícies, diu Guillaume al final de l'obra, hi ha la vida i l'humanitat que marxen i que s'preocupen ben poc de les ambicions i de les lluites dels polítics. Bertheroy, el gran savi oficial que exerceix tots els carrecs del govern, diu, després de l'atentat de Salvat, el seu desprecí per tots els actes de brutalitat i totes les vanes agitacions de la política, tant de la revolucionària com de la conservadora. Un pas de la Ciència fa avançar més als homes cap a la Justícia i a

la Felicitat que no pas cent anys de política i de revoltes socials. Ell sol, membre de l'Institut, és el més revolucionari de tots. Això fa ovirar pel demà un nou modo d'esser del govern dels homes, fins avui arbitrari i d'instint per l'infància en que estaven les ciències socials.

En Zola preveu per a l pervindre una veritable religió de la Ciència, religió que serà monista i no dualista i que portarà cada dia més lluny els límits de lo desconegut, fins que la Veritat ho inundi tot. Els coneixements, cada dia més grans, satisfaran més i més la nostra ansia de lo absolut, establint-se en nosaltres l'equilibri de desitjos necessaris per a gaudir de la vida relativa amb tranquil·litat i sense pessimismes depriments.

Aquells que estimem el treball constant de la Ciència, de l'Intel·ligència i de la Raó, obrint un pas cada dia més ample, hem de conservar una fonda simpatia pel gran obrer intel·lectual que és en Zola, encara que no estiguéssim conformes amb alguns aspectes de la seva obra. Ell s'ha pres amb la serietat més profunda tots els problemes d'avui, i ell ens ha fet concebre l'esperança en la societat de l'avenir, mentres que quasi tots els grans genis dels últims temps s'han desconcertat amb el desgavell d'idees modernes i amb més o menys franquesa tots s'han deixat apoderar d'un pessimisme que ls fa impotents per a resoldre ls conflictes actuals.

ALEXANDRE CORTADA

INTIMA

*I plou... Millor! Que ploqui força!
Que plori l cel! Que plori! Així,
que amari am plors tota la terra:
no ha d'esser sola, no, a sofrir.
Que bé li fan els llagrimalls
que van caient dels ulls del cel!
Com s'han tornat els blaus miralls
dels rius, que van per eixes valls
xopant el bosc fins a l'arrel!*

Tot s'ha ennegrit! Tot s'ha emboirat!
 Quin baf arreu llença la terra!
 Com obre l cor, assedegat,
 i va xuclant el plor sagrat
 que s va escorrent de dalt la serra!
 Que plori tot d'una vegada!
 Que m plau el dol de l'infinit!
 La tempestat ha començada.
 Som a ple jorn i quasi és nit.
 Tot s'ha enfosquit!

.....
 Abraça-m fort, ma ben aimada!
 Que és dolç avui el teu encís
 en la negror d'eixa encontrada!
 Com m'omple l cor el teu somris!
 I el sol, ¿què hi fa que en nostra via
 am sos raigs d'or no abrigui l món,
 si l nostre amor, més clar que l dia,
 am resplendors de vida s fon?
 Aixís, aixís! Abraça-m força!
 Nostre triomf és ben segü.
 La tempestat no podrà torce
 l'etern camí que al cel ens du.
 Anem amunt, sense temença,
 per entre ls planys de la Natura.
 Seras tu l sol que am llum intensa
 reflectirà fins a l'altura.
 I, aixís, lligats, la meua vida,
 ben prest ton cor poncellarà,
 vessant de goig l'olò exquisida
 que nostre amor embaumarà.
 La tempestat creix i es desborda...
 s'esqueixa l cel... llu l'horitzó...
 trontolla l món... el tro l'aixorda...
 Abraça-m fort! No tinguís pó!

IGNASI IGLESIAS

LLIBERTAT. PER SANTIAGO RUSIÑOL

L'esclavitud de tota mena de negres feia anys que estava abolida.

De desde la parella de color d'ebanús, llustrosa i amoratada, fins al color trencat d'un moreno anat a menos, am qualsevolga tinta

que s dugués a la pell, l'home tenia dret a una llibertat *omnimoda*, a treballar com els altres, guanyant-se ls aliments am la suor de la negresa, a tenir un bé de Déu de *negritos* propis i personals i fills de pare i mare, i a disfrutar de totes les llibertats apuntades en els llibres que parlen d'aquestes coses.

Apesar d'aquestes gracies, concedides per decret i rubricades assobre de paper sellat del car, allí a l'*Isla*, ja sia per la costum, ja per dar-se llustre propi amb el llustre del *negrito*, ja perquè esquiven les mosques am més garbo o perquè l color és més *sofert*, o perquè gasten més salut i fan poc gasto, el cas és que eren molts els *americanos* d'Europa que guardaven un negret de confiança i el feien creixer aprop seu am tota la llibertat que manaven els decrets de que parlavem.

Alguns d'ells era tant el carinyo que ls tenien, s'havien avesat tant a veure-s la negror a la vora, que quan venia l moment d'entregar la botiga al nebot, de descambiar la *plata*, d'embalar els *pesos* dintre caixons de tabac, de menjar-se l'últim terrocet de coco i la darrera guaiaba, i d'abraçar el parentiu interí que deixaven a la platja, era tant, anavem dient, el goig que l *negrito* ls feia, que, amb el peu en l'estreb del *navio*, se deien a sí mateixos: «¿Bé, què farem: i aon queda aquesta criatura?» I se l'enduïen a Espanya.

Als pobles de la costa n'arribaven cada punt. No venia barco d'America que darrera d'algun Nabab d'importancia no hi hagués el seu negret, arrupit com un aucell estranger, tremolós i fredolíc, marejat del trangle del barco, i obrint uns ulls com dos ous durs bullits, am dugués nines negres i enceses. El negret, durant uns quants dies, era admirat de tot-hom; era com unes vistes, uns *caballitos* am musica, una mona que parlava i coneixia la gent i no mossegava, una cosa curiosa, una imitació perfecta de criatura que les altres criatures inquietaven, fins haver-s'hi acostumat, i un cop acostumades veien desaparèixer, sense donar-sen compte.

En un d'aquestos pobles no n'havien vist mai cap encara, quan un dia, am l'electricitat llestesa am que corren les notícies en els po-

bles, van saber que don Juan arribava amb un *negrito*. Ah, fillets meus! Quina alarma! Quin trasbals de criatures i de grans, i quina diversió promesa!

Quan arribava l diputat, quan passava de llarg un ministre o un *guerrero*, traient el cap ensopit per darrera ls vidres, no anava tant bé de Déu a l'estació del poble com pera anar a veure aquell *negrito*.

Va arribar el tren am retras, com sempre que s'està amb ansia, i don Juan, veient aquella gentada i creient que anaven per ell, saludà en *americano*, am riulla satisfeta; va baixar del seu vagó de segona, van treure fardos i capses, i d'entre un pilot de maletes va saltar el *negrito*, amb un brinco d'aucellet que fuig de la seva gabia, amb un aire de merlot esfereït que baixa a la menjadora, de garça novella sorpresa i voltada de caçadors que l'esperen per escapsar-li les ales.

Don Juan devia tenir cinquanta anys. No era d'aquells *americanos* que les febres, les picades de *cucarañas* i *cucarachas*, la calor, les fruites ensucrades i l'aire dels estanys, exhalant fermentacions de canyes de tota mena, els fa tornar esgrogueïts, amb els ulls assecats a sota de les pestanyes. Don Juan conservava la vermellor d'un pagès anat a més; una vermellor morada escampada per la cara, quasi plena de patilles, i rebrotant en el nas, ample i extès per cada banda de galtes; els llavis tenien una rodera groguenca, obra d'anys de sostenir-hi l cigarro; el bigoti, blanc de les vores, era ros al pas de la fumarola; els ulls eren d'un blau brut, energics i encenediços; les orelles, encastades als cabells; i tot ell, forjat sense mitges linies, ample, sapat i vestit am roba clara d'America, portant una immensa leontina que estripava amb el seu pes el trau de la blanca armilla.

En quant al pobre *negrito*, si voleu el seu retrat teniu d'anar al cementiri. Allí, en els rengles de ninxos, darrera d'aquells vidres entelats, veureu fotografies gastades: busqueu-ne una dels noiets de vuit anys, ridículs i tristos, am pantalons de paper i gorretes impossibles; traieu aquells ricets rossos i aquelles cares de cera, i poseu-hi una cara negra.

El traje, de noi d'un hospici conreat per missionistes; les botines, de fàbrica de presidi, am punteres de llautó; la gorra, una gorra am visera de marfil de bestia mansa, amb un voltejat de palla de bardica americana, sostenint una borleta que semblava arrencada d'un silló; i, en conjunt, un endreçat de convent, de penyora d'una ermita, de roba feta per *indio*, d'aon brillaven uns ulls immensos i vius i unes blanquíssimes dents, destacant-se de la negror de la cara lluenta com hule, am mates tornassolats. Els braços eren llarguissims; el posat, de figura retratada per algun explorador, prop dels llacs de l'*Africa misteriosa*; els gestos, de mona ben ensenyada; i era l riure un moviment de frontices d'automatica figura; però, am tot, el temor que tenia an el seu amo, i la bondat de cadell que duia escrita a la cara, guanyaven la simpatia i li daven l'hermosura del ridícul, la bellesa negativa que té l contrast de la bellesa perfecta.

Negre i amo, i maletes i baguls, van fer l'entrada en el poble, dirigint-se a casa d'una parenta de don Juan que, olorant la moneda que arribava, havia acudit a rebre-la am la roba de les festes. Pels carrers, blancs com la ploma del cigne, la quitxalla seguia a la comitiva. L'arcalde i el secretari ensenyaven les millors an el ric americano; aquest buscava els amics, morts quasi tots o embarcats pera aquella America; les dones miraven darrera les gelosies. El ferrer deixava l'enclusa, el fuster el ribot, i el manobre la gaveta, pera veure aquell fill del poble que de tant en tant tirava un grapadet de moneda a la grava del camí; però sobre tot aquell negre, el *negrito* que arribava, com una cosa d'America, una especie de persona que no s veia més que en cromo, plena de plomes i d'anelles, un entremig de criatura i bestioleta am molts dels coneixements, que portaven deslligada, i que reia i parlava, sense fer mal a ningú. Les velles pensaven que devia esser un heretget; les dones comparaven sa negresa am la blancor dels seus fills, i es quedaven satisfetes; els xicots s'hi acostaven cautelosos, passaven les mans per les galtes del negret, i miraven si deixava; alguns li tiraven sorra; i ell, esve-

rat i confós, agafat a les calces del seu amo, estirava i caminava tant depressa com podia, pera arribar no sé aon, pera fugir d'aquella ovació curiosa

En sent a casa la parenta, — *Mi amo, yo volverme, yo miedo blanco, yo aqui morirme*, — va dir, plorant a llagrima extesa, caient-li llagrimes negres i sospirant desde l fondo del seu cor amb un singlot que enternia; i li va agafar un tremolor que li durà fins al vespre.

L'endemà van començar les visites. Am l'excusa de saludar a don Juan anaven a veure l *negrito*, i la senyora Dolores, viuda obligatoria i amiga de la conversa, tenia paraules pera tots i explicacions pera tot-hom.

— Escolti, don Juan, — deia una veïna; — ¿que fa molt que l té aquest *negrito*?

— *Desde la edad de dos años. Lo compré en un lote, con su madre (ya muerta) y seis negros más. Me costó doscientos pesos. Buen negro. Barato. Luego vino libertad y se perdió mucha plata, pero el niño a mi lado quedó libre y lo guardé.*

— Ai, Senyor! — deia una altra. — Quines coses cria la terra!

— I escolti: ja li ensenyen la doctrina i els manaments, i a senyar-se?

— *Hasta hoy no he tenido tiempo, pero ahora Carmeta se cuidará de instruirle.*

— L'esclavitud, — deia l mestre, — tant propria del feudalisme, ha caigut al caure les tiranies. El negre té ls drets de l'home, segons els principis sagrats que ha proclamat el progrés am ses gloriuses conquestes.

— Veu, jo no m creia, — deia una senyora grassa, — que n'hi haguessin de *negritos*, fins que un dia n vaig veure un a la Rambla que l feien servir d'anunci.

— *Di, niño, ¿cómo te llamas?*

— *Me llamo Pancho.*

— Ai, Déu meu! Tot ho diuen: ni l parlar els falta.

— I què li donen per menjar?

— Ai, filla, menja de tot, i té una gana que la voldriem per nosaltres! D'això de guaiaba, que l Juan ha portat d'America, se n'empassa unes tallades que a vostè li rependrien.

— Miri, — responia l mestre, — se troba ben clar i especificat en l'història natural, que alguns d'ells són antropòfags.

— Què vol dir?

— Que mengen persona crua.

— Ai, valga-m Nostre Senyor! — deia la senyora grassa. — Qui diria que amb aquesta cara innocent poguessin esser tant silvestres!

— Lo que és aquest, senyor mestre, — reprengué donya Carmeta, — és incapaç de fer mal. No ha vist mai criatura més sentida. Tem an el Juan com si li fos pare i mare, i veurien que si li dona un revés tremola com una fulla.

— Que li pega?

— Diu que és costum de pegar-los i que així s crien més forts. Però, això sí, l'estima; el fa dormir als peus del seu llit, i demà comença ls estudis, perquè vol que sapiga escriure i llegir i lletra i les quatre regles. —

L'endemà començà a anar a estudi, i aquell dia no va estudiar ningú. Al col·legi semblà que hi hagués entrat una rata, una sargantana, o l propi mal esperit. L'esvalot no tenia aturador: tot-hom de *rodillas*, tots amb els braços en creu, tots castigats a baqueta, però tots cridant a tall d'*indios*, tots inquietant al negre, tots tirant boles de pa a la pobra criatura, que, trista i acorralada com un pardalet novell, s'estava vora del mestre, que explicava inutilment la fraternitat de races, l'igualtat dels homes i els drets i comportament que ls uns deuen als altres. Se veu que les lleis dels llibres no havien penetrat prou en aquell recó d'estudi.

Al sortir-ne va continuar la gatzara; l'endemà n'hi hagué una miqueta menos; i al cap de vuit dies s'anaven acostumant a la negror del *negrito*, li parlaven, hi jugaven i el deixaven formar en el rengle. Però sempre, per ells, era i va esser una cosa curiosa: germà de la part de Déu, però germà de tant lluny, que s perdia de memoria; company d'alegria, però foraster de la terra; noi com ells i com ells enjogaçat, però amb aquella glaça negra que l separava per sempre; vel prou clar pera deixar passar entre malles un

raget de simpatia, però prou espès per aturar l'amistat que neix amb arrels iguals entre les plantes germanes.

Tot sol se trobà, tot sol al mig d'aquell poble, i molt aviat comprengué que sol viuria per sempre. Si no acompanyava a l'amo, sel veia per les aceres caminant arreconat, com un cadell que té por d'una pedrada; els crits l'aturdien, el garbugi l marejava, i els pobres li feien por; i sols aquella mar tant blava, extesa com una cortina al cap-de-vall dels carrers, li inspirava l'alegria. Aquella mar l'havia vista per tot arreu: arribava banda a banda de terra, arribava al seu poble, perdut no sabia aon; era tant seva com dels altres; era una plana sense homes, ni goços, ni criatures; una plana que estimava am tot el seu cor de negre.

Molts cops, revolcant-se amb alegria per la platja, arribava a casa seva ple de sorra, i rebia una pal·liça d'aquelles acostumades; altres cops s'omplia bé les butxaques de petxines i a casa les hi llençaven; a voltes jugava am l'escuma, que corria a conseguir-lo; i, enamorat d'aquella mar, que era son únic company, anava creixent a sa vora, donant-li ls moments que tenia i rebent-ne les carícies de ses ones i el llenguatge de l'oreig, que ell entenia a la seva manera.

Un dia, a l'arribar a casa seva, hi trobà un trasbals terrible: a don Juan li havia agafat un atac de feridura i el tenien estirat a sobre l'lit, sense veure-hi, sense parlar i am la boca entrebadada i anguniosament torçada. Tot-hom feinejava i es movia. Dònes, veïnes, parents que arribaven, corrien de l'alcova al menjador, esverant-se, topant els uns amb els altres, consultant receptes i barrejant medecines. Entrava l metge darrera la senyadora, el vicari enraonava amb el metge, tot-hom manava l silenci, en tant que l negret, fent nosa per tot arreu, arrupit i quiet, se va amagar en un recó, no gosant piular, per por d'un regany o d'un tanto, i allí va passar dos dies.

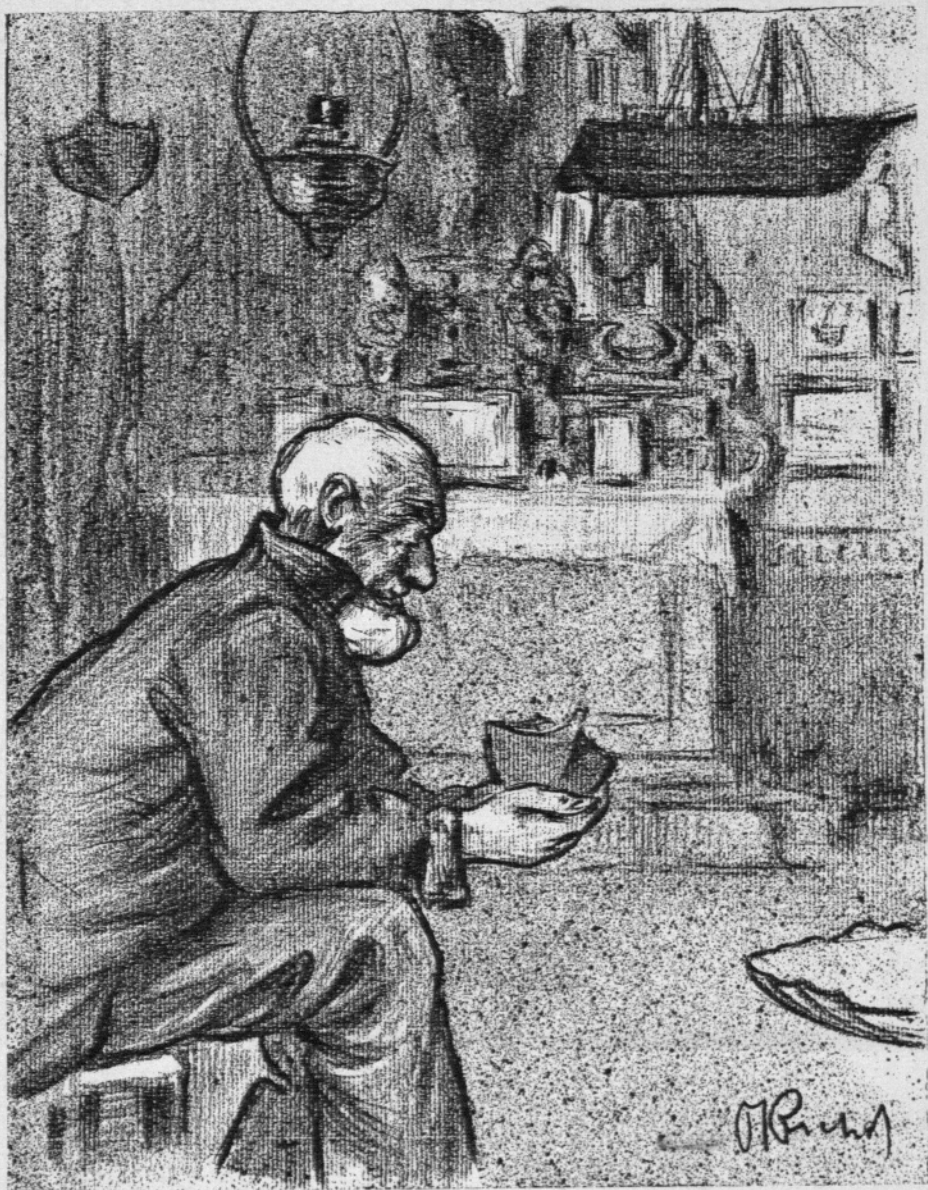
Als dos dies, don Juan havia finat, i aquell moviment d'abans, aquell trngol, aquell esparverament de dònes movent-se

com esquirols, aquell jugar de receptes i aquell fregadiç de xicres, s'havien tornat una calma esglaiadora. Un xiu-xiu, un pas de catifa, una mitja fosquetat invadia aquella casa, i am l'esverament de l'acte ningú s cuidava del negre. L'infeliç, tremolós, esporuguit, tingué gana; se n'anà a la cuina, prengué lo que trobà i se n'entornà a menjar-s'ho en un recó de la casa.

Am tantes tribulacions, tampoc se van recordar de fer-li roba de dol, i amb americana blanca, pantalons ratllats i curts, botes rosses i gorreta de *caprilxo*, va anar el *negrito* a l'enterro.

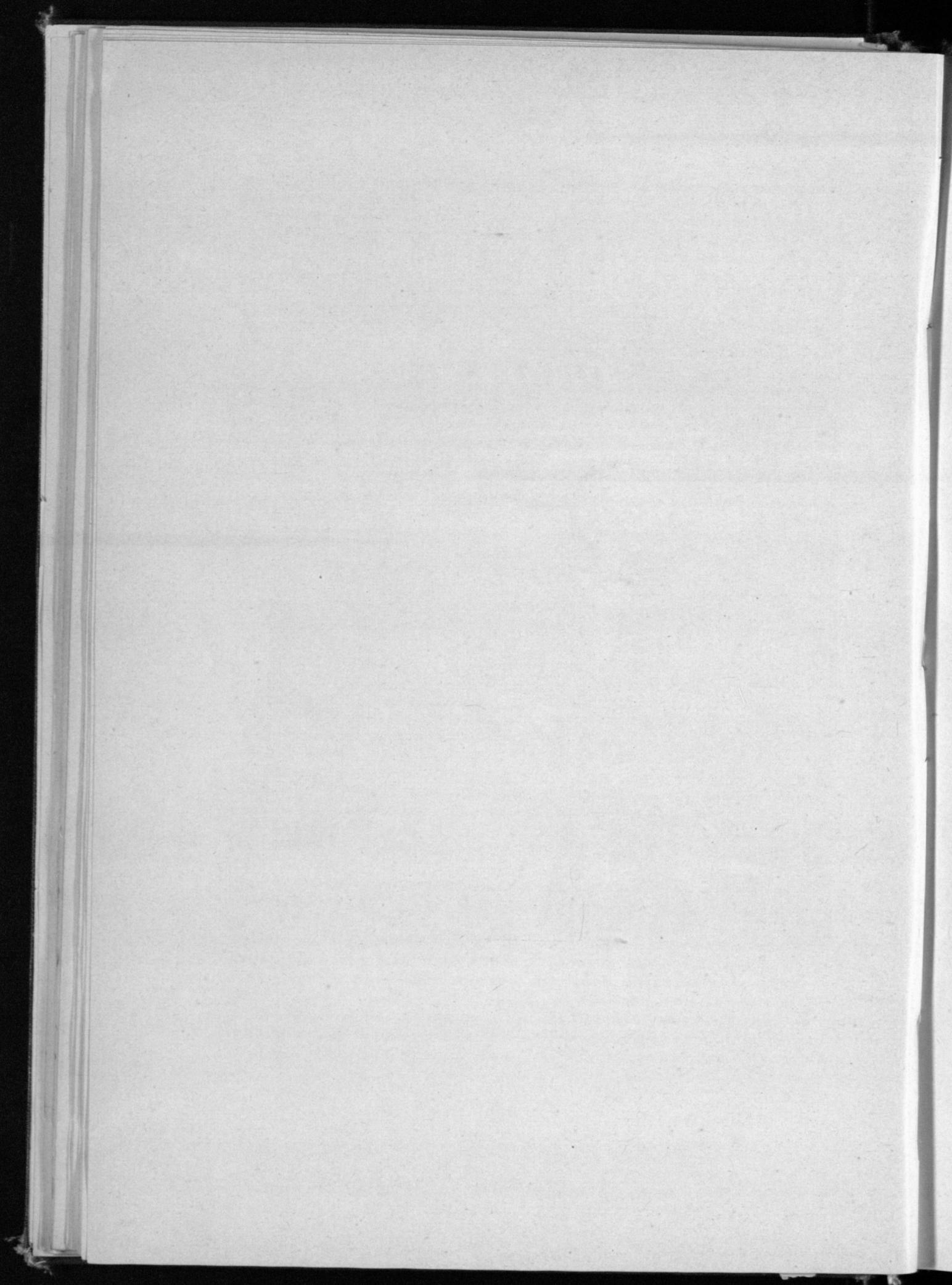
Aquest fou cosa llúida, com pocs se n'havien vist al poble: al davant, el difunt, que duïen quatre homes a pes de braços; els capellans, cantant a tot gasto, am les millors capes negres; dos rengles d'atxes que portaven gent pagada; i la musica tocant *el entierro de las victimas*, la marxa més trista que havien pogut apendre. Seguia la comitiva, formada del bo i millor i presidida per l'esplet de parentiu que l'oloreta dels pesos havia fet rebrotar. Davant, el mestre, l'apotecari, les juntes dels comités, els presidents dels *centros recreativos*, l'ajuntament am les minories, el jovent i els *americanos*; després, els coros de caramelles, *El Pensil*, *Los amigos de la Costa*; el metge, l'encarregat dels consums, els *serenos*, la *pareja*, el *cabo* de mar, el carter i el senyoriu; tots marxant seriosos, tots formant grupos a rengles, tots am posats de tristesa i tots endolats de la roba, menys el pobre *negrito*, que, endolat desde naixença i portant la tristor a sobre, destacant-se dessota del blanc confós, caminava separat en un costat de camí i seguia solitari darrera de l'acompanyament, com un gocet que no té amo, com una mona perduda, disfreçada i aturdida, que, arrossegant la cadena, segueix la gentada per fugir de l'abandó.

Un cop van esser al cementiri van fer rotllo, el vicari va resar una ave-maria, alguns varen despedir-se estrenyent la mà d'aquell rengle de parents afilerats a la porta per ordre de disgust i d'herencia, i els que s quedaren vegeren obrir la llosa d'un panteó

L'ERMITA

PER R. PICHOT

pompeïa (estil album) i tancar-hi l mort a dintre.

Allavors, i fins allavors, el negre no s donà compte de lo que estava passant. Al veure tancar la pedra comprengué que s despedia de l'unic ser que estimava, comprengué la soletat, pressenti l buid que venia, se sentí naufrag en terra, i plorant i agafant-se a l'anella: «*Mi amo*, —cridava desesperat,—*yo no moverme, yo quedarme con mi amo, yo quererle*». I el van tenir d'arrencar, com qui arrenca les arrels d'un xiprer vell que s'ha arrapat a la terra.

—Els negres són molt fidels,—digué l mestre.—En els *Viajes al Africa* o *La vuelta al mundo* n'he llegit casos estranys i curiosissims,—reprengué, mentres tot-hom desfilava, admirats de lo que n deien fidelitat dels *negritos*.

El «mi amo», o s distraugué de testar, o al fer el testament se distraugué del *negrito*. El cas és que heretava no més que la llibertat i aquell vestit d'indiana que portava en l'enterro. Però ls parents, les finques, els papers de renda, les vinyes i les masies, i pera l negre ls *terrenos a l'Habana*, és dir, el dret de miseria o la mort, si la mort més s'estimava.

La senyora *Dolores*, a qui en la distribució havien tocat un feixet d'obligacions de carrils, cregué no tenir-ne d'altres, i va resoldre anar-sen a Barcelona a *finar*, quan vingués l'hora que tenia senyalada; però abans volgué treure-s un escrupul que feia temps que tenia. Sabia que l negre, per mandra den *Juan*, al cel sia, no era batejat. Li ho havia dit ell mateix. Li deien Panxo, com li haurien pogut dir Santiago o Domingo, o un altre nom de *negrito*, però no havia anat a les piles, i ella no volia deixar a la pobra criatura sense resoldre l'assumpte.

Al saber-ho l senyor rector, tingué una gran alegria, i tots en participaren. Les senyores de totes les conferencies van acordar regalar un vestit de panyo negre; l'Obra decidí arreglar l'altar major i pagar un predicador de lo millor que hi hagués; las *bijas* farien flors

de paper; va resoldre-s que fos el padri don *Jaime*, un bon senyor que com tenia una *encomienda* molt bona, acceptava aquesta classe de carrecs pera posar-se les insignies; i fins l'orgue tocaria la musica més pastoril que hi hagués pera donar alegria a l'acte.

Quan arribà, l'iglesia era plena i mai el negre s'havia vist més cuidat, més mimat i amanyagat per les dones. Van posar-li l vestit negre, les botes negres, corbata negra, tot negre, i no van riçar-lo perquè prou riçat que era. Prop de la pila, el padri li posà *Jaime*, el mestre, *Agustin*, i el rector, *Buenaventura*; i al tirar-li l'aigua al cap, a sobre d'aquella espessor, com clin que surt d'un coixí de tar-tana vella, i al veure l negre inclinat, ploraven moltes senyores.

El sermó que va emprendre l missionista recordava l'escena d'aquella dona que anà a comprar el llaç pera una corona. «Què és, vostè, viuda?» «Sí senyor, pera servir-lo.» «Noi, baixa l caixó de *á los queridos esposos*.» El sermó semblava tret del *perfecto misionista*, caixó de les *conversiones*. Parlà dels deserts de l'Africa, de les missions de la Xina, de Vasco de Gama, d'Hernan Cortès i de Colon; parlà de l'esclavitud dels apostols, dels heretges convertits; féu moltes cites llatines, i am gran to declamatori deia més del que volia, perquè la paraula li arribava molt més abans que l'idea, i tenia de treure-se-la de la boca am períodes d'una amplitud sobirana. Ningú va entendre lo que deia; ni l mestre, que era *libre* pensador, que havia llegit Demostenes i els classics d'anomenada; però van enternir-se les dones, i alguns homes van declarar que tenia facilitat de paraula i coneixements molt fondos.

En quant al *negrito*, vagament se dava compte de que allò anava per ell. Sentia que altra vegada era la cosa curiosa, sabia que portava un altre nom dintre seu; i com que s'havia llevat a les cinc del matí, li agafà una són dolcíssima i es quedà adormit al bo de la cerimonia.

Un cop batejat, ningú s recordà més d'ell. Era lliure, podia fer el que volgués, sabia de

lletra, tenia prop de tretze anys, i es deia *Jaime*. Amb això donya Carmeta se n'anà molt descansada i tranquil·la de consciència, deixant el negre a les seves.

Lo primer que va fer el public amb ell va ésser canviar-li l nom. Semblava que cap nom li escaigués i els hi anessin canviant com qui canvia de roba. El *Pancho* d'abans i el *Jaime* de no fa gaire s va tornar en Jaumet Negre, i aquesta vegada semblava que anava l'ultima.

Pobre d'ell! Posar-li Miseries li hauria escaigut molt més que Jaume o Jaumet o *Panxo*, perquè prompte la negror de la pobresa devia ennegrir sa vida.

Mentres fou *negrito*, mentres fou com un *niñero*, com una joguina mansa que n'estalviava d'altres an els fills d'*americanos*, un divertiment barato, que movia ls ulls i feia anar les cames i no s'espatllava mai, encara l prenien a les cases de senyors; però l dia que fou negre a seques, que espantà les criatures, que se li engruixia la veu i es féu home, ningú l va voler a la vora.

Tot lo més li feien portar recados, li feien ballar la dança d'un país que n deien la seva terra, li feien tocar una marxa amb un petament de dents, i en cambi li daven menjar sobrer i roba passada de moda. Un dia sel veia am jaqué, armilla blanca i barretina morada; un altre, am levita llarga i espadenyes; després, am pantalons blaus i manegues de camisa; i a les festes amb el vestit del bateig, que, curt de per tot arreu, havia perdut el llustre i es pelava a poc a poc com una bes-tiola arnada.

Per tot arreu trobava les portes de l'esperança tancades de bat a bat. Era jove, i l'hermosa i florida primavera de l'amor se despertava en son ànima; però cap noia volia a un negre que a més de negre era pobre; cercava l consol de l'amistat, però per tot arreu trobava aquella barrera de raça, aquella glaça de dol que havia sentit a estudi, i que s'anava espessint a mida que s feia home: ni amics, ni amors, ni tracte amb el proxím, ni tant sols amo. Fins un dia l tragueren del sarau dient que era l costum d'America.

Pobra llibertat! Que buida devia sonar a l'orella del negre aquesta santa paraula! Abandonat de tot-hom; presoner al carrer, com aquell poeta que no podia entrar a cap casa; taca de tinta en aquella capsa blanca, cercà altre cop en el mar el refugi de la terra, i es féu pescador.

Bé va fer, perquè ls pocs moments feliços que pogué gaudir en sa vida, els hi va donar aquella mar, aquella hermosa cortina sempre igual i sempre cambiada, obra mestra de somniosa monotonia en ses transformacions eternes. Fou la barca l primer breçol que l gronxava; foren les remors de l'aigua les cançons primeres que l'adormien breçant-lo; l'escuma besant la platja, els unics petons que sentia; el mantell d'estrelles, el primer abric d'ignorada poesia; i entre aquella immensitat son cor s'aixamplava, vivia la vida de l'aire lliure i es veia home com els altres. La vela inflada i extesa, li semblava ses propries ales portant-lo a terres desconegudes; el pont de la barca, un palau que caminava sense arrels en aquella terra ingrata; i quan se treia la roba i nu com Apol se capbuçava dins de l'aigua, i nadava i sortia a les crestes de les ones, ja no era l negre d'abans, disfregat, pobre i ridícol: era una estatua de bronzo hermosament modelada, era l'home primitiu, energic i musculat, o un déu de Grecia sortint de les mans de Fidies.

Però, ai! que en el mar no era tot mar! També a la barca hi havia homes, i homes blancs, i aquell vel de sempre, aquella barrera de raça va baixar com un nuvol de tempesta i va esclafar el més debíl. Els patrons el llogaven solament quan faltaven braços, i com de braços en sobraven, quasi mai tenia feina.

Allavores, no podent pescar amb els altres, pescà sol, pera no abandonar el seu mar. Pescà vora de les roques; pescà muscles, petxines blanques, joguines de l'aigua, més fetes pera hermostrar la platja que pera guanyar-s'hi la vida; i com no podia guanyar-se-la, com molts homes, sés recursos, entregats a la desesperació, va començar a emborratxar-se.

Era l'últim full del llibre. Descalç, sense

roba, brut d'abandó i de miseria, sel veia entrar en les tavernes i sortir-ne tambalejant, com una nau que naufraga i que ja ha perdut el timó, els rem i les veles. Aquell *negrito* endreçat, rialler, vergonyós i trist, s'havia tornat una figura terrible: un idol indi arrossegat pels fangals; un *mascaron* vernicat de vaixell pirata, suant quitrà i molça; una fantasma endolada; tot menys l'imatge d'un home. A voltes les criatures, tremoloses i atrevides, el seguien; a voltes, adormit al mig del sol, com si fos un pilot de raim negre, s'hi aturaven les mosques; devegades corria desesperat i es tirava a l'aigua, i devegades plorava.

Pobre Jaumet Negre! Passava ben bé l'últim full del llibre. L'últim full d'un llibre negre, am les lletres esborrades.

Un dia de temporal el trobaren ofegat prop de les roques, i ben poc costà l'aconseixi-ho, essent com era l'únic negre que hi havia en tot el poble.

Demostrà l'autopsia que l negre havia begut; donya *Dolores*, al saber-ho, va dir am molt d'enteniment: «Ja l tenia per borratxo. El dia que morí n *Juan* (al cel sia) el vam trobar en el rebost. Fieu-vos de negres i tingueu massa bon cor. ¡Déu meu, si no mel trec de la vora!» El senyor de l'*Encomienda* va dir que ell sen rentava les mans; el mestre volgué treure l plano de les roques o *sitio de la ocurrencia*; van anar molts curiosos a veure-l pera saber si havia quedat natural; però, això sí, és a dir, això no, ni una ànima va anar a l'enterro.

El van enterrar a bocins sota un pilotet de terra on no hi havia cap anella.

Si don *Juan*, que dormia allí a la vora, en el panteó pompejà (estil album), li hagués dit: «Recorda-t que ets lliure», lo que és aquesta vegada hauria tingut raó.

A l'últim era ben lliure.

SANTIAGO RUSIÑOL

EL PRESSEGUER

*Encar el sol espessa boira enterra;
encar du l cel fosca color vestida;
de Febré escursa la plorosa vida
de pluges, frets i neus, lassa, la terra.*

*Ventejant l'hort que decandit reposa,
el Març primaveral corrent s'atansa;
i de furgar pels branquillons reclosa
del pressegué esquist, la sava s cança.*

*Algú ha trucat a sa barrada porta,
sang jove sobresalta ses entranyes,
i amb ella s'ha estremit la plana morta
tantost brunziren al torrent les canyes.*

† LLUÍS LOPEZ OMS

ELS PERSES. TRAGEDIA D'ÆSCHYL. TRADUCCIÓ DE ARTHUR MASRIERA

(Continuació)

ATOSSA

Encara que les llàgrimes no t deixen,
explica-ho tot i conta quins moriren,
quins se salvaren, com caigueren, digues,
els capdills que perderen el seu sceptre.

MISSATGER

Xerxes és viu encara i la llum guaita.

ATOSSA

La llum m'has fet sortir; de la nit fosca
m'has fet tornar esplendíssim dia.

MISSATGER

Lo capithost dels cavallers s'ens nombre,
Artembares, moria en les riberes
de l'aspra costa Sileniana, i queia
de la nau, mig cor-pres per la ferida
d'aguda llança, el bregador Dadaces,
i Fenagon, valent fill de Bactriana,
jau entre l'ona d'aquella illa trista
del mar d'Ajax. I Arsames, ab Argentes,

ab Lileus, vora l'illa on se nodreixen
 les colomes gentils, en mig la sorra
 se podreixen també. Els braus fills d'Egipte,
 Arcteus, Adenes, Phàrnuens i un altre
 de la mateixa nau, ensems caigueren.
 Chrysen Matallus, que portà a la lluita
 trenta mil homes de cavall, moria
 i té la barba espessa i hirsuta, roja
 per la sang de ferida esglaiadora.
 El fill preclar d'Arabia, el gran Artames
 de Bactria, és habitant de Salamina,
 puix que ha comprat allí deu palms de terra.
 Jau Amphisteus Amestris, que la llança
 brandava com ningú; el noble Ariomardus,
 que féu plorar als Sards; Sisames Mysius
 i l'almirall de tantes naus, Tharybis.
 Lo capdill de Cilicia, el gran Syennesis,
 magnanim com ell sol, que tanta feina
 havia dat als enemics, ab gloria
 caigué també. Aquestos són per ara
 els que m recorden. Tots els mals que man-
 per dir, ja ls contaré. [quen

ATOSSA

Són mals aquestos
 que esglaien de debò. Avergonyeixen
 als perses i greus planys tots ells provoquen.
 Conta-ns ara les naus que ls Grecs portaven,
 i com am nostre estol van atrevir-se
 a fer pugna naval.

MISSATGER

Vingués del nombre
 l'èxit d'aquell combat, fossim nosaltres
 els vencedors. Trescentes naus sols duien
 els Grecs, i a més deu d'escullides. Xerxes
 (segons vaig senti a dir) mil ne portava;
 d'aquelles mil, dues centes set sols eren
 les lleugeres i bones. Si és pel nombre,
 no erem pas inferiors; a nostre exercit
 algun deu lo va perdre: la fortuna
 no ns féu pesar igual en la balança.

ATOSSA

Els déus guarden la vila de Minerva.

MISSATGER

Ès veritat, Atenes està intacta
 i els queden combatents pera guardar-la.

ATOSSA

Conta com fou de naus la gran barreja,
 si van entrar els grecs, primer, o digues
 si l meu fill començà portant vantatge
 ensoperbit pel nombre dels navilis.

MISSATGER

Crec que tot el dol ve, noble regina,
 d'algun geni del mal o bé d'alguna
 divinitat terrible i venjadora.
 Un home grec de l'host dels fills d'Athenes
 a ton fill Xerxes li digué: «Quan vinguen
 les ombres de la nit, no ha de quedar-ne
 ni un sol dels grecs aquí: dalt dels navilis
 tots fugiran pera servir llurs vides».
 Desseguet nostre rei va donar l'ordre
 (sense contà ab l'engany ni ab la malícia
 dels déus que ns avorrien) de que totes
 les naus de Persia, al vindre del crepuscol
 la llum incerta i les tenebres brunes
 la blava volta fessin negra, en rengles
 de tres en tres vetlessin les sortides
 de l'ample freu, i altres prop de l'illa
 de Salamina, ja a l'aguait i promptes,
 tancar el pas dels enemics poguessin
 si és que la nit els dava bon refugi.
 Aixís altiu ho va manà l monarca,
 sens preveure el mal fat que ls déus nos
 Tot-hom fidel va obeir l'ordre dada: [duien.
 sopaven uns i els bogadors guarnien
 l'escàlem i els estrops pera la marxa.
 Després que ls raigs de sol ja no brillaren
 i venia la nit, pujà al navili
 el bogador i els homes d'abordatge.
 Les ordres de combat se trametien
 per l'ample estol de les reals galeres;
 tot-hom era al seu lloc, i comandaven
 els capitans les seves naus superbes.
 Passà tota la nit, i en lloc no s veien
 ni naus de grecs, ni d'enemics el rastre.
 Després que l jorn de cavalls blancs en ales
 vingué esplendent, portant la llum i vida
 per tota la regió, sentim de sobte

remor de grecs tant imponent i altivol
 com si en les festes dels peans clamessin
 totes les costes d'aquell mar. Sonaven
 los singles i penyals, i a tots els barbres
 tal esglai nos prengué, que allí perdérem
 per primer colp coratge i esperança.
 No cantaven els grecs com si fugissin,
 sinó com qui s'acosta a la victòria.
 Lo ressò de la trompa ls encenia,
 i de sobte llurs remes batent a l'una
 les ones ronques de la mar, sonaren
 amb un compas esglaiadò, i depressa
 eixiren imponents al davant nostre.
 El primer flanc dels seus amb ordre i calma
 avançava a la dreta, i li seguien
 totes les naus darrera. Tots poguerem
 sentir clares les veus dels fills d'Athenes!
 Deien aixís: «Aneu, oh fills de Grècia,
 a deslliurar la patria! Recordeu-vos
 que lluitem per los fills, per les esposes,
 pels altars dels déus vostres, i els sepulcres
 dels avis estimats!» També nosaltres
 am la llengua de Persia ls responíem.
 Ja era temps de combatre. Una galera
 clavava l'esperó de bronze a una altra.
 Una nau grega ja n partia una
 de Phenícia, pel mig; i molt resolta
 una altra ja n cercava per negar-la.
 Al començ, lo torrent de nostre exercit
 resistia l'embat; després la turba
 nombrosa de les naus s'entrebancava
 i no s podien moure los navilis
 am llibertat, ni era tampoc possible
 socorrer a les naus amenaçades.
 Les naus de Persia (hó tinc de dir) entre elles
 topaven d'esperons i es destroçaven,
 i els remes trencaren al topar-se; els altres
 am previsió, quan embestien, feien
 un forat a les naus nostres, obrien
 grans vies d'aigua, i les naus perses eren
 al fons del mar juguina dels cetacis.
 Quina por feia l'aigua! Sols estelles
 de naus s'hi veien i reinflats cadavres!
 Les platges i els esculls acurullaven
 morts i més morts! Sense concert ni ordre
 fugiren nostres naus (les que pogueren).
 Els grecs, per fer fugi ls taurons i ls altres
 cetacis de la mar, troços de fusta

i fragments de les naus i remes trencaven
 que a alguns naufreces potser salvat haurien.
 Lo gemegar dels uns i els brams de l'ona
 esglaiaren a tots; fins que venia
 la negra nit, que ho cobrí tot deombres.
 Ni am déu jorns que parlés contar podria
 tot el nombre de mals que presenciava.
 En un mot t'ho diré: mai en la terra
 va morir tanta gent en un sol dia.

ATOSSA

És veritat que tot un mar de penes
 vingué sobre de Persia i tots els barbres!

MISSATGER

Però t convé saber que encara t resta
 coneixe l mal pitjor: la dissort nostra
 és tant gran, que potser és més terrible
 lo que t manca saber que l que t contava.

ATOSSA

I què ha pogut passar més trist encara?
 Conta-m'ho tot; que vull saber lo que era
 el mal pitjor que van sofrir els nostres.

MISSATGER

Els més forts i valents de tots els Perses,
 els més nobles i braus, i els més adictes
 i fidels an el rei, tots, ai, moriren
 aquell jorn, sense honor i sense gloria!

ATOSSA

Desdixada de mi! Oh amics, digueu-li
 que compti com i am quina mort finaren.

MISSATGER

Vora la platja hi ha de Salamina
 una illa no molt gran; les naus no hi troben
 ni port ni abric; sols Pan, l'amic de dances,
 s'hi passeja sovint per l'ample costa.
 Allí Xerxes envià capdills de Persia
 perquè quan l'enemic, desfet per l'aigua,
 volgués fugir per terra, la sortida
 els nostres li privessin; si nosaltres
 perdéssim en la mar, socors i ajuda
 trobéssim en la platja. La victòria
 els déus als grecs donaren, i depressa,
 armats d'armes de bronzo, tots saltaren

en terra i dominaren tota l'illa,
que ls Perses no sabien on girar-se.
A colps de rocs llurs mans ens mal-ferien,
i dels nervis dels arcs, milers de fletxes
sense pietat allí ns exterminaven.
I, embestint-nos per fi, tots a la una
nos trocején, i tallen caps i braços,
fins que ningú dels nostres restà am vida.
Xerxes clamava al veure la desfeta;
s'estava a dalt d'un puig am lo seu throno,
desde on l'exercit contemplava; mana
als de peu que s'retirin, ple de rabia
esqueixa sos vestits, crida am veu forta
i fuig séns ordre ni concert (1). ¡Aquesta
deshonra pots uni a les altres penes!

ATOSSA

Oh déu crudel, i com nostra esperança
enganyares així! Tribut tristíssim
mon fill va pagà a Athenes. ¿No bastaren
els fills de Persia que la mort un dia
a Marathon va pendre? La venjança
d'aquests volgué mon fill, i sols va treure-n
calamitat suprema. Tu, ara, conta-m
ont has deixat les naus que se salvaren.
Ho saps de cert?

MISSATGER

T'ho contaré depressa.

Les naus que no s'perderén, sense ordre
fugiren am bon vent; la gent de terra
que s'va salvar, morí, part a Beocia
i part de sèt vora les fonts sagrades.
Els demés, fatigats, vam anà a Phocia
i a Dorida i a Melium, on l'Sperchius
els camps i prats rega tot l'any benigne.
Darrerament la vila de Thessalia
i les terres d'Achaya nos vegeren
morts de fam arribar; i els més moriren
de fam i sèt que ls consumí am tortures.
Per fi arribàrem pocs a Macedonia,
i al gol d'Axiús, d'Edónida i de Bolbes
passaren les regions i la montanya
del Pangeu de canyars entre llacunes.
Aquella nit els déus nos congelaren,
fent vení els primers freds, totes les aigües

(1) És l'antiga *antiqua*.

del torrent Strymon; molts, ai! dels nostres
que mai pregat havien, adoraren
als numens protectors de cel i terra.
Després que tots pregàrem, nostre exercit
passà sobre del glaç; tots se salvaren
passant abans que l sol sos raigs xardosos
enviés a la terra. El rei del dia,
resplendint com un foc, fongué la gebre.
Queiem uns sobre ls altres. Oh ditxosos
d'aquells que al caure desseguít moriren!
Els que s' salvaren, ab treballs i penes
arribaren a Thracia, i amagant-se
a sos pobles i viles pervingueren.
Però no molts; li toca plorà a Persia
la flor del seu jovent emmusteïda!
Això és la veritat; moltes més coses
podria contà encara que no conto
sobre ls mals que a la Persia ls déus envien.

CHOR

Oh déu ingrát! I com vas trepitjar-nos
a tots els fills de Persia!

ATOSSA

Desdixada!

L'exercit s'ha perdut! La visió horrible
d'aquells somnis de nit s'ha complert tota!
No l'vau endevinar lo vaticini:
vostra opinió fou una errada; ens manca,
ja que vostre consell no va servir-me,
adorà als déus, i fer la meua ofrena
a la terra i als morts. Sé que m'pertoca
fer-ho així, puix sé que en el pervindre
pot-ser mellor nos aniran les coses.

(Seguirà)

REVISTA DE REVISTES

EN Carles Hipman ens ha enviat desde
Bohemia un exemplar de l'obra *Prague
et les Tchèques* i un numero de la revista *La
Nation Tchèque*. Ja no més per l'aspecte exte-
rior d'aqueixos dos fascicles, ricament estam-
pats i illustrats, hem comprés que ns troba-
vem davant d'una manifestació d'alta cultura.
És clar que ls tcheques, pera editar aitals
obres, han tingut de realisar grans sacrificis

morals i materials: prou ens han fet avinent que ells no serveixen els llurs ideals tant sols per luxos o com a cosa accessoria, sinó que, amb tota la generositat del cor, hi consagren lo més preuat de la llur ànima i de la llur intel·ligència i els majors esforços pecuniaris possibles pera així millor contribuir al bé nacional, i per tant social. Els tcheques no són d'aquella gent que sense voler sacrificar la seva existència sensual, sense pendre's la molestia de pensar, de sentir i de treballar, preté immortalitzar-se de totes passades en l'art i en la literatura, no més amb algun cavell fet de casualitat o per matar l'estona! Els tcheques han estudiat de debò les ciències i la filosofia; han treballat amb afany pera millorar la situació econòmica i social del llur poble; han fundat institucions nacionals tant importants com *La lliga de les escoles* i *La Caixa d'estalvis*; s'han ocupat amb saviesa i constància en donar segell propi i característic a l'art de la llur terra, tenint actualment pintors i escultors que poden competir dignament amb els de França; amb els seus treballs d'espigolar i harmonisar les cançons populars han contribuït a la positiva creació de la música tcheca; tenen un teatre considerable i a la vegada artístic; posseeixen una literatura vigorosa i refinada que està a l'altura de les més conresades de l'Europa... I tot això és seriós i de consistència. I per sobre de totes aqueixes excel·lències guanyades a canvi de lo més preciós de la llur vida, els tcheques avui disfruten amplemment de drets i furs autonòmics obtinguts amb la sang ardenta de les seves venes.

En *La Renaixença* del mes d'Abril de l'any 1896, l'escriptor Sr. Nadal va publicar uns importants articles sobre l'renaixement literari de Bohèmia. Com aquell articulista no va arribar a fer la relació del moviment intel·lectual contemporani en dita encontrada, extractarem algunes notes de l'estudi que en F. V. Krejtzchi publica en la revista del senyor Hipman sobre *El moviment modern en la literatura tcheca*. Desde l primer moment hem observat en la joventut de Bohèmia certa afinitat d'aspiracions i d'idees amb el jovent

intel·lectual català d'avui. La profunda revolució que actualment vénen sofrint els esperits joves de la nació tcheca és la mateixa que empeny an aquest poble a cercar una forma de civilització més completa i més nova i que més s'avingui amb son caràcter. Els representants d'aquella nova i hardida generació, la majoria dels quals pertanyen a l'agrupament anomenat *Moderna*, estan units per estrets llaços espirituals amb la joventut contemporània de l'Europa, puix han tingut de sostenir les mateixes internes lluites morals que l'ànima d'aquesta i han experimentat al·lucinacions intel·lectuals idèntiques a les que ha sofert el pensament de la mateixa. Quasi tots els talents joves de la Bohèmia d'ara s daleixen frisosos per exhalar el llur esperit modern en una poesia de lirisme interior i profund, d'imatges enlairades i simboliques, revoltant-se i reaccionant contra l'antic idealisme, contra l romanticisme vell i decadent, contra l parnassisme fred, contra la buidor pretenciosa dels que volen imitar la poesia epico-descriptiva, formes d'estètica avui es- temporànies per no conformar amb els sentiments de l'ànima decadent moderna.

L'evolució de la literatura tcheca ns presenta l'espectacle d'una lluita continua entre dos principis: el principi nacional o del tercer originari i el principi cosmopolita o d'universalització. L'instint de conservació del propi esperit ha fet que tota influència de fóra s'hagi posposat a l'idea nacional. Però com més consolidada va essent l'existència de la llengua i de la nacionalitat, més va minvant la disciplina *proteccionista*, més se va fent lloc a les individualitats literàries i més s'aclimaten a Bohèmia les noves tendències europees; i això explica la raó de que en aquesta encontrada s'hagi arrelat tant el moviment decadentista.

Després d'haver la seva literatura tingut una representació considerable dintre les escoles clàssica, romàntica i naturalista, avui l'esperit intel·lectual dels tcheques se dirigeix cap a un ideal més aristocràtic, cap a una psicologia més interna i realista i cap a una poesia més refinada i més plena de

misteri. El jovent literari de Bohemia de seguida s'ha sentit enamorat del moviment de la decadència i dels seus resultants com el simbolisme i la reacció del naturisme.

El més important d'entre ls poetes de la generació actual és en Machar, l'autor del *Confiteor* i de *Magdalena*, ànima viril i sensitiva, pensador profund i versificador elegant. Darrerament la seva poesia s'ha dirigit pel cantó polític i social. Segueix an en Machar en Jaromir Boretsky, autor del volum *Rosa mystica*, quines estrofes exhalen una refinada poesia, d'emocions subtils i de matisos delicats, d'imatges ideals i de forma parnassiana. D'entre la munió de poetes que han extremat els procediments de la tendència nova i que s'han trobat com aquell qui diu en una situació de decadència pura, mereixen citar-se n Jordi Karásek i l'Ernest Procházka, els qui han polsat totes les cordes de la lira de la poesia decadent: el satanisme, la perversitat sensual, el culte a les podridures i a la degenerescència, el neo-catolicisme i el simbolisme emocional den Maeterlinck. Però aquesta poesia en ells no s pot considerar com a definitiva, puix en Karásek i en Procházka són joves que encara estan en formació. El poeta Otokar Brzezina és un profund simbolista emocionat que ofereix un caràcter personalíssim. El seu temperament místic se revela en l'ansia que ell sent per lo de més enllà; el refinament de les seves poesies se manifesta en la complicació de metafores que les integra.

Dels que avui se dediquen al conreu de la novel·la, s'ha de citar an en Guillem Mrch-tik, el qui ha arribat a la perfecció més alta en l'art d'observar la vida exterior, amb un estil pintoresc i impressionista que fins ara no ha trobat rival entre ls escriptors tcheques. En J. K. Chleihar és un talent poderós i de caràcter personal. Al principi de la seva carrera s va ressentir de l'influència dels novel·listes russos. Amb un estil profund i suggestiu ha pintat les persones, els infants i els animals miserables i ha descrit els terrors de la nervositat i els començaments de la fol·lia. La vida extén sobre ls seus personatges una

ombra tenebrosa. Les noveles de Rosa Svodova, escriptora d'una sensibilitat malalta, respiren un noble perfum aristocràtic, deslligat de la vida i del vulgarisme, i es distingeixen per una psicologia extraordinàriament subtil i penetrant i per un impressionisme capaç de reproduir els més delicats matisos. Els novel·listes decadents no més s'han complagut que en la descripció de tipus de la degenerescència anímica i sensual.

Aqueixes joves tendències, que tant vivament s'han reflectit en la novel·la i en la poesia, no han produït res de solidesa en el teatre.

En la crítica, abans de dedicar-se a la poesia, hi varen figurar lluidament els joves poetes decadents Karásek i Procházka, els qui s varen revelar com a crítics d'erudició profunda i de subtil ingeni.

En el modern moviment filosòfic que cerca noves formes de pensament, hi té un lloc meritiós en T. G. Masaryk, redactor de la revista *Nache Dova*.

—L'últim número de *La Revue Naturaliste* publica una *Discussió literària* den Saint Georges de Bouhélier (jove pontífex de la nova escola), unes observacions molt atinades den Maurici Leblond *Sobre la rima*, un estudi den Louis Ménard titulat *Hellenisme et Cristianisme*, un suplement poètic amb estrofes dels joves poetes naturistes més importants del Languedoc, i comença la publicació d'una novel·la titulada *Chair*, de l'Eugeni Montfort, en la que aquest jove escriptor, am tot i utilitzar alguns dels elements suggestius que ha portat l'escola psicològica decadentista, presenta sentiments senzills i franques emocions en un nou procediment de novel·la i amb un estil impressionista i clar que embadaleix els sentits sense deprimir-los.

—*La Plume* del 1.er de Març publica un article, den Adolf Retté, sobre *Les tendències noves*, i un den Maurici Leblond titulat *Emili Zola davant dels joves*.

J. P. J.